

Sub semnul imperiului

Volum distins cu PREMIUL al II-lea în cadrul Concursului de manuscrise „**Împlinește un Vis**”,
secțiunea CARTE ȘTIINȚIFICĂ, ediția I, Editura Universitară, 2021

OVIDIU MIHALACHE

Sub semnul imperiului

EDITURA UNIVERSITARĂ

Colecția ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Redactor: E. Giurgiu
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIHALACHE, OVIDIU

Sub semnul imperiului / Ovidiu Mihalache. - București : Editura Universitară, 2021

Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-1319-2

94

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062813192

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2021
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
ARGUMENT	13
INTRODUCERE	23
CAPITOLUL I - Imperialismul	35
<i>I.1. Alte imperii și România „imperialistă”</i>	40
<i>I.2. Definierea imperialismului rus</i>	44
<i>I.3. Rusia și conștiința imperială</i>	57
CAPITOLUL II - A treia Romă	69
<i>II.1. Instrumentul panortodoxiei</i>	69
<i>II.2. Statul ruso-moscovit și originea sa „divină”</i>	76
<i>II.3. De la „unsul lui Dumnezeu” la „reprezentantul clasei muncitoare”</i>	92
<i>II.4. Rușii trebuie să se închine cuiva</i>	95
<i>II.5. Despre Stalin și educația lui creștină</i>	100
<i>II.6. Imperialismul rusesc și mitologia de uz intern</i>	103
CAPITOLUL III - Instrumentul panslavismului	111
CAPITOLUL IV - Instrumentul internaționalismului comunist	120
<i>IV.1. Ideea bolșevică</i>	120
<i>IV.2. Revoluția ungară și inițierea exportului de revoluție</i>	131
CAPITOLUL V - Rusia și obsesia Mării Negre	136
CAPITOLUL VI - România interbelică	143
<i>VI.1. Geopolitica interbelică</i>	144
<i>VI.2. Politica externă a României în perioada interbelică</i>	147

CAPITOLUL VII - Relația româno-rusă	161
<i>VII.1. Preocupările politicii externe ale Uniunii Sovietice</i>	<i>163</i>
<i>VII.2. Diplomația rusă interbelică împotriva României</i>	<i>171</i>
<i>VII.3. Similitudini româno-poloneze</i>	<i>188</i>
<i>VII.4. Teze rusești despre Basarabia</i>	<i>191</i>
<i>VII.5. Caracteristici ale relației româno-ruse după Primul Război Mondial</i>	<i>194</i>
<i>VII.6. Subversiunea rusească în România</i>	<i>211</i>
CONCLUZII - De la mentalitatea imperială rusă la eurasianism, prin sovietism	227
BIBLIOGRAFIE	233

PREFAȚĂ

După două volume de proză scurtă, *Realități paralele* (2018) și *Lupoaica* (2019), urmate de un roman, *Marele vârtej* (2021), Ovidiu Mihalache atrage din nou atenția cu o carte științifică, *Sub semnul imperiului*, în care are curajul nu doar de a analiza faptele istorice, ci și modul de gândire al marelui imperiu din est. De altfel, înclinația sa spre cartea științifică și spre observarea și analiza evenimentelor este deja cunoscută din articolele sale, publicate în presă de-a lungul timpului, din participarea sa cu lucrări la sesiuni de comunicări și simpozioane științifice, precum și din volumul *Revoluția din Decembrie 1989. Valoarea libertății*, volum coordonat împreună cu subsemnatul (2013).

În această carte, autorul caută resorturile, motivele și principiile care să-l conducă spre identificarea mentalității imperiale ruse. Un demers greu și poate imposibil de finalizat, mai ales că mentalitatea tuturor popoarelor imperiale este ea însăși greu de descifrat. Totuși, consultând o vastă bibliografie, în limbile română și engleză, analizând minuțios arhivele sovietice și traducând documente inedite din limba rusă, Ovidiu Mihalache reușește să scrie o carte deosebit de interesantă și de atractivă pentru mai multe categorii de cititori, fie ei specialiști sau simpli pasionați de istorie contemporană. O lucrare complexă, care surprinde prin originalitatea viziunii, prin comparațiile între misiunile civilizatoare ale imperiilor și pune în oglindă misiunile asumate de către Imperiul Britanic și Imperiul Rusesc. Mai mult, Ovidiu Mihalache analizează, în detaliu, misiunea panortodoxă pe care rușii și-au însușit-o și, mai ales, pretenția lor de a se considera *A treia Romă*.

Ideea mentalității imperiale ruse este problematica centrală a volumului, dezvoltată pe cele trei instrumente pe care rușii le-au folosit în relația cu țările din est: panortodoxia (religia ca manifestare a atitudinii imperiale), panslavismul (etnicitatea ca pretext al atitudinii de frate mai mare) și bolșevismul (doctrina ca motiv al strangulării suveranităților naționale).

Din *Argumentul* de la începutul volumului aflăm, printre altele, că rușii „nu au căutat niciodată motive, ci doar pretexte pentru comportamentul lor abuziv” și că sovieticii reprezintă „cele peste 60 de popoare, națiuni și

etni” cucerite de urmașii țărilor. Autorul formulează și unele concluzii, precum: crizele de sistem sunt recurente în istoria Rusiei și de scurtă durată; Rusia nu a permis niciodată ca perioadele de recesiune politică să influențeze într-o mare măsură propriile ei interese; Moscova nu a abandonat niciodată ambițiile ei imperiale. Tot aici, Ovidiu Mihalache își face cunoscut și scopul pentru care a inițiat această cercetare: „o introspecție în cultura politică rusă/ sovietică pentru a determina, cel puțin parțial, modul în care rușii/ sovieticii se raportează la Europa și, în special, la România”.

În *Introducere*, autorul volumului prezintă perioada istorică asupra căreia s-a concentrat cercetarea sa; ambițiile lui Stalin și ale bolșevicilor ca Rusia să redevină o mare putere; relațiile dintre România și Rusia rezumate în trei etape etc. De asemenea, amintește despre faptul că Rusia este „un imperiu orientat în mod ofensiv către Europa” și că „deși teritoriul din Siberia este de patru ori mai mare decât Europa, rușii nu vor să stăpânească doar pământ și resurse, ei vor să stăpânească și oameni, pe care să-i transforme în *sovietici* sau, într-o formă de secol XXI, în *neoruși*.”

Autorul precizează, totodată, că imperialismul rusesc nu a suferit nicio modificare odată cu venirea la putere a comuniștilor, ci doar au fost înlocuite instrumentele de control intern al populației, lucru pe care își propune să îl demonstreze în acest volum. La fel, instrumentele de politică externă au rămas neschimbate, deși nu mulți diplomați și istorici au înțeles acest lucru: „Sovieticii nu au criticat Imperiul Țarist pentru politica sa externă, au criticat doar faptul că nu erau ei, bolșevicii, la putere, să aplice aceeași politică.”

În **primul capitol**, intitulat *Imperialismul*, după definirea imperialismului, în general, și a celui rus, în special, Ovidiu Mihalache aduce în discuție acuzația lui Lenin cum că România ar fi un stat imperialist, teză preluată de Comintern. Conform acestei teze, „România este un stat agresiv, avanpost al imperialismului la frontiera Uniunii Sovietice, care pregătește o agresiune armată împotriva statului sovietic”. Autorul explică însă scopul urmărit de propaganda rusească.

Interesantă și foarte potrivită pare aici afirmația lui Emil Cioran: „Orice popor care intră în istorie, când celelalte sunt la maturitate, suferă de un dezechilibru provocat de inegalitățile de nivel istoric.” De-a lungul timpului, având experiență în conducerea maselor paupere, rușii au inventat teorii precum: slavofilismul, panslavismul, panortodoxia, comunismul și eurasianismul, pseudoideologii pe care le-au folosit pentru justificarea acțiunilor lor și care au avut succes în state precum: Ucraina, Bielorusia, Republica Moldova și statele din Caucaz, dar au eșuat în cele de dincolo de Carpați.

Din punct de vedere politic, spune Ovidiu Mihalache, Rusia se află, și în prezent, în epoca medievală și continuă împărțirea teritorială a lumii în zone de influență. Ea nu este capabilă să influențeze decisiv componenta economică a relațiilor internaționale. În acest sens, exportul de energie nu este suficient. Un element important al mitologiei politice rusești este mitul dușmanului etern, acesta fiind de două tipuri: marile puteri cu influență continentală și inamicii locali aflați la granițele imperiului.

În **capitolul al doilea**, denumit *A treia Romă*, aduce în discuție conceptul, urmărind vechimea sa istorică și subliniind faptul că această sintagmă se referă la pretențiile unor state (sau chiar orașe) de a fi considerate succesorul de drept al Imperiului Bizantin, idee puternic susținută de ruși începând din vremea domniei lui Ivan al III-lea, cneaz al Moscovei, care se considera moștenitor al Imperiului Bizantin.

Astfel, rușii încep să se considere ca fiind ultimul bastion al creștinătății, religie prăbușită sub loviturile *ereziei* catolice și ale religiei islamice. Dar, în încercarea lor de a-și crea această imagine de *A treia Romă*, integratoare, pură și slavă, rușii nu au reușit altceva decât să creeze o copie nereușită a Imperiului Roman.

Capitolul al treilea, intitulat *Instrumentul panslavismului*, atrage atenția asupra faptului că, deși unii istorici sau politologi susțin că panslavismul nu mai există sau că și-a pierdut din vigoare, acesta există chiar în forma lui primară. Una dintre dovezi o reprezintă constrângerea Ucrainei, Belarusului și Kazahstanului de a gravita exclusiv în jurul Moscovei. Încorporarea forțată a statelor din est în *blocul comunist* a avut la bază un derivat al panslavismului, numit *internaționalism*. În perioada comunistă, expansionismul rusesc s-a aflat ascuns sub lozinci precum *lupta de clasă* sau *mișcarea proletară internațională*.

Capitolul al patrulea, *Instrumentul internaționalismului comunist*, vorbește despre înființarea Cominternului, despre amplificarea luptei comuniștilor după anul 1928, despre aplicarea ideologiei comuniste la nivel internațional etc. Activitatea românilor în Comintern „a fost inexistentă sau neglijabilă, în comparație cu contribuția altor națiuni din est”, menționează autorul. În primii ani, România nu a fost reprezentată la congresul Cominternului, în forurile de decizie și în aparatul administrativ.

Ovidiu Mihalache schițează câteva concluzii: Rusia sovietică nu era recunoscută în sistemul de relații internaționale, dar se prezenta ca principal oponent al *capitalului american*; rușii intenționau să creeze în statele capitaliste contraforturi ideologice și subversive, care să destabilizeze regimurile politice și să promoveze interesele rusești; Rusia excludea mișcările de eliberare națională în statele balcanice.

Capitolul al cincilea este dedicat Rusiei și obsesiei acesteia pentru Marea Neagră. De la început, autorul precizează că, încă din vremea lui Petru cel Mare, Rusia a desfășurat permanent ofensive, pe toate planurile, pentru acces către mările deschise și oceanul planetar. Dorința de a controla Marea Neagră avea să rămână însă o constantă în politica externă rusă.

Ovidiu Mihalache consideră că obsesia Rusiei pentru Marea Neagră are trei forme de manifestare: forma militară (începând cu perioada medievală și până la jumătatea secolului al XX-lea), forma politică a expansionismului rusesc (după cel de-Al Doilea Război Mondial) și politica pragmatică din prezent, care susține factorul economic drept principal motor al expansiunii. Astfel, istoriografia rusă are un predominant caracter justificativ al acțiunilor politice și nu unul explicativ, al evenimentelor istorice.

În **capitolul al șaselea, *România interbelică***, este abordată situația geopolitică a românilor, ieșiți învingători din Primul Război Mondial, dar neavând niciun aliat viabil, chiar dacă încercaseră înțelegeri cu vecinii mai mici. Perioada interbelică este definită de autor ca având trei direcții: efortul diplomației românești pentru recunoașterea unirii Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Transilvaniei cu România; inutilitatea politicii alianțelor interbelice și perspectiva rusească asupra lor; politica evazivă a marilor puteri și definirea intereselor particulare. Transilvania rămăsese mărul discordiei între România și Ungaria, iar Rusia nu a acceptat sub nicio formă unirea Basarabiei cu România.

După încheierea unor alianțe diverse (aderarea la Societatea Națiunilor, Mica Antantă, Înțelegerea Balcanică, Pactul Briand-Kellog și mai multe tratate cu Polonia, Franța, Italia), toate având un caracter defensiv, și după semnarea Acordului de la München, prin care se cedează Germaniei regiunea sudetă a Cehoslovaciei, România înțelege că sistemul său de alianțe a luat sfârșit.

În **capitolul al șaptelea** și ultimul, intitulat *Relația româno-rusă*, se menționează că, la est de Nistru, românii „au avut mereu popoare care le-au amenințat fie existența, fie statalitatea, fie teritoriul ori stabilitatea economică”. Un important motiv de anxietate pentru politica rusească a fost prezența unui popor latin între ei și unguri, cehi, iugoslavi, poloni și slovaci. Atât rușii, cât și austro-ungarii, s-au temut de unirea românilor și de consolidarea statului lor național.

România și Rusia au fost aliate în trei războaie (1877-1878, 1916-1917, 1944-1945), dar, de fiecare dată, Moscova a încercat să minimizeze contribuția românească și să submineze poziția României la negocierile de pace de la Berlin, Versailles și Paris, constată Ovidiu

Mihalache. Rusia a privit întotdeauna statele vecine cu ea ca pe simple provincii ale sale.

La partea de **Concluzii**, pe care o numește *De la mentalitatea imperială rusă la eurasianism, prin sovietism*, Ovidiu Mihalache face o analiză a mentalității rusești. Aici, autorul face următoarea mențiune: „Momentul 1990 i-a prins pe ruși fără o țară definită clar, cu o multitudine de *republici autonome*, moment în care a trebuit ca ei, ca națiune, să înțeleagă că *internaționalismul* nu mai este valabil și că este nevoie de *geopolitică*.” O concluzie interesantă enunțată de autor: „Oricât de puternic ar putea fi un lider sau regim la Moscova, nu poate să nu se plieze pe așteptările și cutumele mentale ale poporului rus, care așteaptă victorii politice și militare și a cărei demnitate este direct proporțională cu numărul de *dușmani învinși*.”

Susținut de o bogată bibliografie, generală și de specialitate, cuprinzând și documente de arhivă și periodice, volumul *Sub semnul imperiului* nu se constituie neapărat ca o lucrare istorică, în sens literal. Nu este doar despre istorie. Nu este o lucrare șablonardă care să enumere faptele pentru ca, mai apoi, să caute înțelesuri. Ovidiu Mihalache construiește un volum care tratează mentalități sociale ce migrează către mentalitățile imperiale ale unor oameni dintr-o perioadă istorică și, ulterior, autorul adaugă și datele istorice. Este o lucrare ce, cu siguranță, va fi bine primită atât de către specialiștii în istorie modernă și contemporană, cât și de către marele public pasionat de istorie.

Cercetător științific dr. Sorin Marcel COLESNIUC

ARGUMENT

„Învingătorii scriu istoria”; un dicton ce merge peste timp, atât de drag învingătorilor din multitudinea de războaie purtate peste pământul românilor. Totuși noi am spune că cei care ajung să supraviețuiască rămân să scrie istoria. Iar istoria latinității din estul Europei încă nu s-a terminat. Nu ne putem subscrie cronicarilor medievali, dar dacă varegii lui Ascold și Dir încercau pe la 856 (sau 866) e.n să asedieze porțile Constantinopolului înseamnă, în mod, cert că varegii, precursorii rușilor, nu aparțineau spațiului latin sau creștin. Apariția rușilor, o ramură a varegilor, la porțile creștinătății, la 866 este redată de cronica lui Franz Cumont prin jurământul depus de Patriarhul Fotius în fața invadatorilor: „un popor scit primitiv și barbar”, „o teribilă furtună nordică”, „un ocean barbar, dezlănțuit și înspăimântător”¹.

Fără să fie legat de vreo ideologie, Nikolai Karamzin ne arată, în a sa lucrare *Histoire de l'Empire Russe*, că Oleg, urmașul primilor varegi de la Kiev, a vrut să dovedească Bizanțului (în 907) că „bogățiile celui laș aparțin de drept aceluia care are dreptul să le cucerească”². Mai departe, printr-o serie regală, imperială sau tribală legată de moștenirile lui Rurik, Oleg sau Olga, Vladimir sau Igor, conducătorii triburilor slavice au tot pretins ieșirea către Marea Neagră și cea Mediterană. Nu era normal să fie ajungă față în față cu urmașii latinilor colonizați ai Romei, la un moment dat?

Ce este trist pentru istoria rușilor este faptul că ei nu au căutat niciodată motive, ci doar pretexte pentru comportamentul lor abuziv: cantitatea surclasează calitatea, iar cucerirea militară și „dreptul sabiei” prevalează în fața drepturilor istorice. Dacă s-au comparat cu Imperiul Roman rămâne la latitudinea lor să o facă, dar rușii uită că romanii, cetățenii Romei, chiar imperiali fiind, reprezentanți ai ultimului mare imperiu civilizator al Europei, au adus în teritoriile ocupate doze mari de civilizație. Ceea ce rușii nici nu au reușit și nici nu au dorit. Vom avea, în cursul volumului, explicații referitoare la imperiile civilizatoare acceptate și la impunerea sovietismului imperial rusesc în Balcani și în Europa Centrală.

¹ Mihăilescu, Petre Mihail – *România în calea imperialismului rus* – Ed. TipoMoldova, Iași, 2010, p.43

² Karamzin, N.M. – *Histoire de l'Empire Russe*

Relațiile dintre români și ruși după instalarea puterii bolșevice în al doilea deceniu al secolului trecut cunosc o evoluție interesantă, privită atât din perspectivă românească, cât și din cea rusească. De la început trebuie să menționez că utilizarea conceptului de „rus”, în loc de denumirea oficială de „sovietic”, este mai productivă, mai ales atunci când vine vorba despre descrierea impactului mentalității rusești, de tip imperial, asupra relațiilor bilaterale cu celelalte națiuni, printre care și românii. Căci „sovieticii” nu au fost un popor, așa cum pretindea Hrușciiov, și nici măcar o stare de spirit, așa cum spera Stalin pe timpul „Marelui Război de Apărare a Patriei”. „Sovieticii” au fost cele peste 60 de popoare, națiuni și etnii cucerite sub sceptrul rusesc al urmașilor țarilor; tot sub o formă totalitară de guvernământ, dar botezată într-un mod diferit: comunism!

După o scurtă perioadă, la începutul anilor '90, în care Uniunea Sovietică și, mai apoi, Federația Rusă au dat semnele unei slăbiciuni care au permis fostelor „colonii” să se distanțeze mai mult sau mai puțin de metropolă, Moscova, printr-o politică clasică de recuperare, a revenit asupra sentimentelor ei „bune” asupra Europei de Est. Vorbim despre aceeași „slăbiciune a imperiului”, pe care rușii au clamat-o atunci când au refuzat să recunoască unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Totuși, recurgând doar la o simplă enumerare a evenimentelor istorice petrecute între ascensiunea lui Gorbaciov (1985), căderea Zidului Berlinului, decăderea postgorbaciovistă, perioada de pregătire din perioada lui Elțin și refacerea imperială începută de Putin, câteva concluzii se impun.

În primul rând, că aceste crize de sistem sunt recurente în istoria Rusiei și ecartul de timp în care statele-colonii își pot întări propria lor stabilitate este extrem de scurt, revenirea Rusiei pe scena mondială fiind extrem de rapidă.

În al doilea rând, toate statele din „vecinătatea apropiată” au realizat faptul că Rusia nu a permis niciodată ca aceste perioade de recesiune politică să influențeze într-o prea mare măsură propriile ei interese, de aceea fiecare din aceste perioade a fost urmată de nenumărate retorsiuni.

În al treilea rând, apare ca o axiomă faptul că, până și în perioada acestor perioade de „slăbiciune”, fie după primul război, fie în perioada post-Război Rece, Moscova nu a abandonat vreodată ambițiile ei imperiale, ci a plantat mereu elemente perturbatoare ale vieții politice interne ale coloniilor, care aveau și rolul de generator al următorilor pași de anexiune (cazul Partidului Comunist din perioada interbelică sau cazul aceluiși Partid în Basarabia începutului de secol XXI). În ceea ce privește România, esența doctrinei comuniste se află în documentele Partidului Comunist, documente care apreciau că România era o „verigă slabă a lanțului imperialist” și că de aceea trebuia pregătită revoluția în vederea înlăturării

de la putere a burgheziei și moșierimii, instaurării dictaturii proletariatului, naționalizării principalelor mijloace de producție, în scopul edificării societății socialiste. În anul 1923, comuniștii români au adoptat și susținut teza cominternistă privind dreptul popoarelor la autodeterminare, mergând până la despărțirea de stat. Astfel, România era considerată „stat multinațional”, creație a „imperialismului apusean” și trebuia dezmembrată. Sub impulsul slugărniceii față de Moscova, aceștia au instigat la tulburări, mai ales în Basarabia. De altfel, orientarea antinațională a PCR a dus la scoaterea lui în afara legii, în anul 1924.

În al patrulea rând, folosind modelul „calului troian”, Rusia a știut, cel puțin în cazul României, să inventeze pretexte care să-i permită să-și aroge anumite drepturi și aici vorbim despre inventarea Republicii Sovietice Moldovenești imediat după unirea Basarabiei cu România, folosirea acesteia drept „cap de pod” pentru ținerea sub control a Chișinăului, dar și ca platformă de lansare a pretențiilor de influență asupra întregului spațiu balcanic și, prin urmare, și asupra României ca atare. „Nu este nimic altceva decât tradiționala strategie țaristo-sovietică, în care pretextul umanitaro-ideologic și forța brută se împletesc, susținându-se reciproc. În ceea ce ne privește, situația din Basarabia și Transnistria pune România într-o postură de vulnerabilitate față de malaxorul acestei strategii. Scenariul este transparent: întreținerea potențialului de conflict în zona Republicii Moldova și încercarea de a atrage România în turbionul astfel creat. Până la urmă, intervenția în forță nu contează în sine atât de mult. Ceea ce contează este amenințarea cu folosirea forței. Odată prinși în turbion, aplicarea celorlalte angrenaje de influență și presiune asupra noastră se declanșează automat, iar impactul lor crește exponențial.”³

În al cincilea, dar nu în ultimul rând, Rusia a învățat din istorie, ceea ce divizatul Occident dorea să uite după Primul Război: războaiele te întăresc. Începând cu 1812, Rusia și-a schimbat dramatic metodele și tacticile, dar strategia de subjugare a rămas aceeași. Parafrazându-l pe Petre Ispirescu, Occidentul a preferat, pentru propria lui liniște, „să dea și fata și o jumătate de împărăție lui Făt-Frumos”. Numai că Rusia nu s-a mulțumit cu atât, ci a dorit toată Europa, după Al Doilea Război Mondial. Singurii care au avut dreptate și care, oricum, nu au fost ascultați au fost Patton și McCarthy, cei doi mari generali americani, ambii adepții ai „soluției finale terestre” împotriva Rusiei și, respectiv, Japoniei!

Rostul acestui volum nu este de a stabili vinovății sau vinovați, ci de a stabili cât de conștientă a fost societatea românească, în perioada interbelică, de mentalitatea politică rusească. Mai mult decât atât, una din principalele

³ Aligică, Dragoș Paul – *Instrumentarul hegemoniei ruse* – Revista 22, 21.02.2013

întrebări care-și caută încă răspunsul (sau poate că răspunsul există, dar este prea crud pentru a fi recunoscut) este cât de mult a influențat negativ *real-politik-ul* puterilor occidentale (Franța și Anglia) și atitudinea imperială a Rusiei evoluția geopolitică a spațiului est-european ?

Chiar și așa, nu trebuie să credem că cele două mari puteri europene opozante Germaniei și Rusiei, respectiv Marea Britanie și Franța, n-ar fi înțeles evoluția evenimentelor interbelice. Dimpotrivă, la finalul perioadei, Churchill spunea că „obstacolul în calea încheierii unui acord de cooperare cu URSS a fost oroarea pe care statele aflate la frontiera Rusiei au experimentat-o referitor la *ajutorul sovietic*, de teama Armatei Sovietice care ar putea trece pe teritoriul lor pentru a le apăra de germani, ceea ce ar fi însemnat includerea lor în sistemul sovieto-comunist. La urma urmei, ei au fost adversarii cei mai vehemenți ai sistemului (sovietic, n.a.). Polonia, România, Finlanda și cele trei state baltice nu au știut de ce să se teamă mai mult: de agresiunea germană sau de *salvarea* rusească. Necesitatea de a face o asemenea alegere teribilă a paralizat politica Angliei și Franței.”⁴

Și nici nu avea cum să fie altfel, de vreme ce, imediat după relativa calmare a spiritelor beligerante în Europa, mai precis în 1924, marile puteri europene aflau, prin diverse canale și filiere, de nemulțumirile statelor est-europene referitoare la atitudinea Occidentului față de Rusia Sovietică. Astfel, ministrul de externe al României, I.G. Duca, declara, chiar în Germania, pentru ziarul *Neue Presse*, în legătură cu relația româno-rusă: „[...] E totuși cu neputință de a restabili relații normale cu o țară care nu vrea să recunoască granițele. Legitimitatea punctului de vedere al României în chestiunea Basarabiei e atât de vădită, încât niciun guvern român n-ar putea urma în aceeași privință altă politică. Recunoașterea Sovietelor nu este pentru România o chestiune teoretică, cum este cazul cu alte țări. În repetate rânduri noi am declarat că România nu are motive teoretice de a nu recunoaște Sovietele. Atitudinea României atârnă numai de cea a Rusiei față de România.”⁵

De menționat în acest context este faptul că aceste declarații ale ministrului de externe român surveneau în 1924, după înfrângerea, în 1919, de către România, a agresiunii ideologice și militare a Rusiei asupra Ungariei (să ne aducem aminte de Republica Ungară a Sovietelor) și după eșecul rusesc în campania poloneză (vezi „miracolul de pe Vistula”) din 1920. Ne aflăm, la acel moment, la începutul drumului de consolidare a puterii sovietice de tip stalinist, odată ce Lenin murise în ianuarie 1924, iar Stalin câștigase oricum, demult, supremația asupra multora dintre

⁴ http://theunknownwar.ru/predyistoriya_vojnyi_ussr.html

⁵ Colecția ziarului *Adevărul* – nr. 12433 din 9 august 1924

pretendenții la „tronul” imperiului sovietic, în special asupra lui Kamenev și Zinoviev. Tot la vremea declarațiilor lui I.G. Duca, evenimentele subversive din sudul Basarabiei erau la apogeu, dar Marea Britanie făcuse deja imprudența de a recunoaște statul sovietic la 1 februarie 1924.

Fără îndoială că despre ruși și influența lor în Europa secolului al XX-lea s-au scris mii de volume și s-au aplecat asupra subiectului sute de cercetători. Chiar sursele de informații pentru alcătuirea acestei lucrări sunt imense. Noi ne vom baza, în principal, pe studierea Arhivelor specifice acestei tematici, atât a celei din România, cât și ale celor de la Chișinău și Moscova, mai ales că, începând cu 2010, Editura de Stat pentru Literatura Politică a Academiei Ruse a ales să publice documentele de politică externă ale Uniunii Sovietice dintre 1917 și 1943, dar ne vom baza și pe analiza comparativă a temei din punctul de vedere al teoreticienilor ruși și români. Va fi interesant de studiat discursurile și declarațiile politice ale conducătorilor sovietici din perioada propusă, dar, mai ales, modul în care personalitatea și cultura lui Stalin au influențat relațiile româno-ruse.

Volumul nu-și dorește să reia în mod necesar succesiunea faptelor istorice sau interpretările istoriografiilor românești, est-europene sau occidentale (și nici nu o va face!) ci să facă o introspecție în cultura politică rusă/sovietică pentru a determina, cel puțin parțial, modul în care rușii/sovieticii se raportează la Europa și, în special, la România. Dacă poate fi definită o psihologie a popoarelor, atunci rușii merită a fi analizați, iar dacă poate fi acceptat termenul de „atitudine imperială”, atunci, din nou, rușii pot fi luați ca exemplu. Iar perspectiva rusească asupra istoriei ultimului secol nu este interesantă doar pentru a înțelege de ce s-au petrecut faptele istorice așa cum s-au petrecut ci, mai ales, pentru a previziona de ce se va întâmpla ce se va întâmpla în Estul Europei.

Fără îndoială că deslușirea faptelor petrecute în perioada lui Stalin a stat mereu în atenția majorității istoricilor contemporani, atât români, cât și occidentali. Din anumite puncte de vedere, preocuparea occidentalilor a fost cât se poate de firească: a înțelege modul în care, în doar câteva decenii, Rusia a ajuns să domine politica mondială și să ocupe efectiv o jumătate din Europa, ceea ce, de fapt, denotă o slăbiciune a marilor puteri europene care nu s-au putut opune efectiv valului ofensiv al Rusiei Imperiale.

Încă de la început am plecat de la ideea de a clasifica într-o oarecare măsură izvoarele edite sau inedite ale cercetării pornind, în primul rând de la operele autorilor români contemporani: Gheorghe Buzatu ⁶,

⁶ Buzatu Gh. – *Istoria românilor în secolul XX (1918 – 1948)*, Ed. Paidea, București, 1999, *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947)*, Ed. TipoMoldova, Iași, 2009

A. Simion⁷, Constantin Hlihor⁸, Lidia Pădureac⁹, Viorica Moisuc¹⁰, Ioan Scurtu¹¹, care au descris cu deosebită-aplicație atmosfera politică a perioadei analizate.

De bună seamă că preocuparea pentru interpretarea tendințelor politicii rusești nu este nouă, ci pare să devină o constantă a mediului academic românesc, plecând încă de la operele lui Dimitrie Cantemir și ajungând până în secolul al XX-lea. Trei secole de scrieri care încă nu au reușit să descifreze complet resorturile și ambițiile imperiale ruse. Dacă ne referim însă strict la perioada analizată, realizăm, fără prea mare surprindere, că autorii vremii atrăgeau în mod expres atenția asupra pericolului ce venea de la Est și anunțau, fără să știe, îndelungata ocupație rusească în Europa, ocupație ale cărei efecte nu s-au stins încă sau dacă sunt pe cale să se stingă, vor fi făcut deja răni adânci în percepția lumii despre ruși. Vorbesc despre asta A.D. Xenopol în a sa *Istoria Românilor*, Nicolae Dașcovici sau G. Brătianu, iar Nicolae Iorga, în *O carte despre Basarabia și împrejurările nouă din Rusia*, sintetiza relația rușilor cu popoarele din vecinătatea imperiului: „Tot ce se face, de rusul vechi, răzimat pe stâlpul de aramă al țarismului, sau de rusul nou, care flutură stegulețul reformei liberale sau utopiei socialiste, nu poate aduce contopirea sufletelor, menite să trăiască deosebi, ci pregătește mai curând avântul biruitor al sufletelor acestora, răsărirea noilor ramuri înflorite și roditoare din vechiul trunchi rămas viu în adâncimile sale.”

De un deosebit interes este lucrarea lui Petre Mihail Mihăilescu¹² care excelează în descrierea justificărilor și mistificărilor pretențiilor imperiale rusești. Vom recurge totuși și la vechii istorici, strict din motivul demonstrării preocupării românești, anterioare secolului XX, pentru problemele pe care rușii le-au creat românilor și României în decursul istoriei. Un bun material pentru colectarea percepțiilor va fi Eudoxiu

⁷ Simion, A. – *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979

⁸ Hlihor, Constantin; Florin, A. – *Problema basarabeană în relațiile diplomatice româno-sovietice la începutul anului 1938 (La probleme bessarabienne dans les relations diplomatiques roumaines-soviétiques)*. In *RIM*, 2000, nr. 3

⁹ Pădureac, Lidia. *Relații româno-sovietice (1917-1934) (Relations roumaino-soviétiques)*. Chișinău, Ed. Prut Internațional, 2003

¹⁰ Moisuc, Viorica – *Românii și politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc păstrat la Moscova*, Ed. Demiurg, Iași, 2013

¹¹ Scurtu, Ioan – *România și Marile Puteri (1918-1933)*. Documente (*La Roumanie et les Grands Pouvoirs. Documents*). București, Ed. Fundației România de Măine, 1999

¹² Mihăilescu, Petre Mihail – *România în calea imperialismului rus*, Ediție anastatică, Ed. TipoMoldova, Iași, 2010.

Hurmuzachi¹³, dar și Dimitrie Cantemir (*Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*) care, prin natura specială a relațiilor sale cu Rusia, aduce un punct de vedere și subiectiv, dar și realist asupra comportamentului rușilor secolului al XVIII-lea, atunci când se aflau la momentul de început al masivei lor migrații politice către Vest. Vom face apel și la Mihail Kogălniceanu (*Istoria Valahiei, Moldovei și a valahilor transdanubieni*) și la Nicolae Bălcescu, doi istorici care au puncte de vedere interesante, mai ales din perspectiva politică ce i-a preocupat pe amândoi.

Unul din cele mai bune izvoare rămâne memorialistica. Memoriile lui Grigore Gafencu (*Preliminariile războiului din Răsărit în 1946 și Ultimele zile ale Europei în 1946*), Constantin Argetoianu (*Însemnări zilnice*) sau cele 187 de caiete adunate sub denumirea de *Jurnal* ale lui Nicolae Titulescu vor fi folosite ca bază de plecare pentru identificarea percepției oamenilor politici ai vremii asupra relațiilor dintre Rusia Sovietică și Regatul României.

Având în vedere că vorbim totuși despre relația dintre România și Rusia, o sursă valoroasă o vor constitui și resursele arhivistice: Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României, Arhivele Naționale ale României, Direcția Arhivele Naționale Istorice Centrale, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Națională, Biblioteca Centrală Universitară București. Tocmai deoarece dorim să sesizăm abordarea rusă a fenomenului, vom folosi în extenso Arhiva Ministerului Rus de Externe (ДОКУМЕНТЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ СССР) care oferă o colecție impresionantă de 24 de volume de note diplomatice ale Moscovei dintre 1917 și 1939, culese și publicate de Editura de Stat pentru Literatură Politică de la Moscova. Tot din arhivele ruse vom folosi date și informații provenind din arhiva Biroului Politic al PCUS, cuprinzând discuțiile și deciziile majore de politică externă ale URSS în perioada 1923-1939, dar și documentele și rezoluțiile congreselor al VII-lea și al XIII-lea ale PCUS, congrese care au stabilit ferm poziția Uniunii Sovietice față de România și problema basarabeană, dar și poziția față de mediul internațional european.

Tot pentru a surprinde exact politica vremii, vom face recurs la documentele principalelor conferințe internaționale ale vremii, cu accent pe Comisia internațională a strâmtorilor (1923-1926), Dictatul de la Viena (1939), Tratatul de la Montreux și Lausanne, Tratatul de la Versailles;

¹³ Hurmuzachi, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, Supliment I, Volumul III, 1709-1812. Documente culese din Arhivele Ministeriului Afacerilor Străine din Paris de A. I. Odobescu, Stabl. Grafic I. V. Socecu, 1889

Pactul Molotov-Ribentrop, dar și anumite referiri la Conferințele de la Teheran și Ialta unde s-au pregătit, practic, concluziile Conferinței de Pace de la Paris (1946), care-au statuat în mod oficial intențiile reale și pretențiile inimaginabile ale Rusiei Sovietice asupra acestei părți a lumii: instaurarea unei „Pax sovietică” în zonele pe care rușii le considerau ca fiind „grădina lor din spatele casei”. Ultimele trei dintre acestea, dar, mai ales, concluziile lor sunt elocvente pentru a înțelege teama puterilor occidentale de a refuza orice pretenție sovietică, existând cu perspectiva unei confruntări militare cu URSS. Acestea vor mai crea și o primă concluzie a politicii externe românești, caracterizate uneori de o excesivă naivitate în identificarea înțelegerilor ce aveau să pecetluiască soarta României.

Nu în ultimul rând, importantă pentru definirea relațiilor complicate dintre Moscova și București rămâne corespondența diplomatică între cele două state, dar și între București și marile cancelarii occidentale, atât înainte, pe timpul, cât și după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, corespondență care este accesibilă atât la Arhivele Naționale ale României, la Arhiva Națională a Republicii Moldova, cât și în Arhiva politico-diplomatică, Fondul nr. 71 (1920 – 1944).

Toate acestea ar fi insuficiente fără analizarea și a punctului de vedere rusesc, pornind de la istoriografia rusă, atât cea contemporană, cât și cea anterioară secolului XX. Căci unul dintre scopurile lucrării este tocmai identificarea acelor șabloane comportamentale ale politicii rusești, a acelor repere care au rămas constante în relațiile Rusiei cu lumea și care definesc ceea ce este cunoscut drept imperialismul rusesc. Astfel, vom face referire la marii istorici ruși: Danilevski, teoretician al panslavismului (*Rusia și Europa*), Taticef sau N.M. Karamzin (*Istoria Imperiului Rusiei-1819*), dar și la istoricii ai noii generații, a căror operă, în mod evident, se reduce doar la selectarea faptelor pentru confirmarea unor teze stabilite anterior: Mihail Semiriaga (*Tainele diplomației staliniste*), sau V.V. Trepavlov (care încearcă timid să emită anumite îndoieli asupra politicilor de încorporare forțată a altor popoare în imperiul sovietic). Conștienți totuși de absurditatea pretențiilor lor, teoreticienii rușii au încercat mereu să caute o formă legitimă, o anumită așezare în niște tipare științifice a întregii lor ofensive spre Vest și Sud. Așa au apărut teorii din ce în ce mai elucubrante care-au căpătat numele de panslavism, panortodoxism, internaționalism socialist sau eurasianism, ideologii care au propovăduit mereu superioritatea omului rus, a doctrinelor rusești și a imperiului slav de sorginte siberiană. De aceea, nu este lipsită de interes nici opera lui Vasile Stati, antiromân fervent, care vine cu idei cel puțin originale nu numai despre istoria românilor, ci și a relațiilor